

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דברים שבין פסח מצרים לפסח דורות

(צ"ו א') **משנה:** מה בין פסח מצרים, לפסח דורות? פסח מצרים מקחו בעשור (אומר בעשירי בניסן 'זה לשם פסח'). וטעון הזאה (של דמו), באגודת אזור, ועל המשקוף ועל שתי המזוזות. ונאכל בחפזון בלילה אחד. וחימוצו (איסור חמץ) כל היום (של ט"ו בניסן). ופסח דורות נוהג (חימוצו) כל שבעה (ימי החג).

מנא לן? דכתיב "דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו"¹, זה מקחו מבעשור, ואין פסח דורות מקחו מבעשור.

אלא מעתה "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה"², הכי נמי, זה טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה, ואין אחר טעון ביקור? **והתניא:** בן בג בג אומר: מנין לתמיד שטעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה (לראות שאין בו מום הפוסלו להקרבה) שנאמר³ (בעניין קרבן תמיד) "תשמרו להקריב לי במועדו", ולהלן (לעניין פסח מצרים) הוא אומר "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר". מה להלן טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה, אף כאן טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה.⁴

שאני התם, דכתיב 'תשמרו'. ופסח דורות נמי (בניחותא), הכתיב⁵ "ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה", שיהו כל עבודות חודש זה כזה.⁶

אלא, ההוא 'הזה' (דגבי ביקור, למה לי) למעוטי פסח שני דכוותיה.

שיטות הראשונים

דין ביקור בתמיד: כתב הרמב"ם, "אין פוחתין מששה טלאים המבקרין בלשפת הטלאים שבמקדש, ויהיו מוכנים קדם יום הקרבה בארבעה ימים. ואף על פי שהיו מבקרין אותו מתחלה, לא היו שוחטין את התמיד עד שמבקרין אותו שניה קדם השחיטה לאור האבוקות."⁷

דין ביקור בקרבן פסח: כתבו תוספות על פי מסקנת הגמרא, דביקור ד' ימים איתיה בפסח ראשון, וליתיה בשני.⁸ והרמב"ם השמיטו.⁹

¹ שמות, פר' בא, יבג.

² שמות, פר' בא, יבו.

³ במדבר, פר' פינחס, כחב.

⁴ וכי היכי דלדורות בתמיד בעי ביקור, הוא הדין ודאי לפסח דורות. רש"י.

⁵ שמות, פר' בא, יגה.

⁶ כל פסחי דורות הוקשו זה לזה. ומיהו, לענין מקחו מבעשור אמעיט מ'הזה', והאי 'הזה' דגבי ביקור דריש ליה למלתא אחריתא, כדמפרש ואזיל. רש"י.

⁷ מקורות: רמב"ם (הל' תמידין ומוספין א, ט).

⁸ ובתוספתא דלא קתני ביקור, דלא קחשיב אלא הנך שנוהגין בפסח לבדו, וביקור נוהג נמי בתמיד. תוספות (צ"ה א', ד"ה מה בין).

⁹ וכתב ב'ליקוטי הלכות' (עין משפט, אות ז), דאולי נכלל זה במה שכתב הרמב"ם (הל' קרבן פסח י, טו) "ולמה לא ישוה השני לראשון לכל הדברים, מאחר שנאמר "ככל חקת הפסח יעשו אותו"? לפי שפרש בו מקצת חקות הפסח, ללמד שאינו שוה לראשון אלא

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ערל ומומר ומילת עבדיו בקרבן פסח ותרומה

(צ"ו א') "וכל ערל לא יאכל בו", בו (בפסח) ערל אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור.

בו (בפסח) בן נכר (שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, מומר) המרת דת פוסלת, ואין המרת דת פוסלת בתרומה.

בו (בפסח) מילת זכריו ועבדיו (שלא מלו) מעכבת (מלאכול בפסח), ואין מילת זכריו ועבדיו מעכבת בתרומה.

שיטות הראשונים

הקרבת פסח לאדם שעבדיו לא מלו ושפחותיו לא טבלו: כתב הרמב"ם, "כָּשֶׁם שֶׁמִּילַת עֲצָמוֹ מְעַכֶּבֶת אוֹתוֹ מְלַעֲשׂוֹת פֶּסַח, כִּךָּ מִילַת בְּנָיו הַקְּטָנִים וּמִילַת כָּל עֶבְדָּיו, בֵּין גְּדוּלִּים בֵּין קְטָנִים, מְעַכֶּבֶת אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמּוֹל לוֹ כָּל זָכָר וְאִזּוֹ יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ". וְאִם שָׁחַט קֶדֶם שְׂמִימֹל אוֹתָם - הַפֶּסַח פָּסוּל. וְכֵן טְבִילַת אֲמֵהוּתָיו לָשֵׁם עֲבָדוֹת מְעַכֶּבֶת אוֹתוֹ. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה, שֶׁהִטְבִּילָה לַשְּׁפָחוֹת כְּמִילָה לַעֲבָדִים.¹⁰

מילת בניו ועבדיו מעכבתו מלאכול פסח: כתב הרמב"ם (הל' קרבן פסח ט, ט), "כָּשֶׁם שֶׁמִּילַת בְּנָיו וְעֶבְדָּיו מְעַכֶּבֶת אוֹתוֹ מְלַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח, כִּךָּ מְעַכֶּבֶת אוֹתוֹ מְלַאֲכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִלֶּתָּה אוֹתוֹ אִזּוֹ יִאֲכַל בּוֹ" (שם יב, מד). כִּיצַד? קָנָה עֶבֶד אַחֵר שֶׁנִּשְׁחַט הַפֶּסַח, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנוֹ לְהַמּוֹל אֶלָּא אַחֵר שְׁחִיטַת הַפֶּסַח - הֲרִי זֶה אֲסוּר לְאָכַל עַד שְׂמִימֹל אוֹתָן."

בו המרת דת פוסלת: כתב הרמב"ם, "הַמֵּאֲכִיל כְּזֵית מִן הַפֶּסַח, בֵּין מִפֶּסַח רִאשׁוֹן בֵּין מִפֶּסַח שֵׁנִי, לְמִשְׁמַד לַעֲבוּדָה זָרָה אוֹ לְגֵר תּוֹשֵׁב אוֹ שֹׁכֵר - הֲרִי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְאִינוּ לוֹקָה, אֲבָל מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מִרְדּוּת; "(ו) בֵּן נֹכֵר" הָאִמּוֹר בְּתוֹרָה (שְׁמוֹת יב, מג) - זֶה הָעוֹבֵד אֶל נֹכֵר; וְאִין מֵאֲכִילִין מִמֶּנּוּ לְגוֹי, אֲפִלּוּ גֵר תּוֹשֵׁב אוֹ שֹׁכֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "תּוֹשֵׁב וְשֹׁכֵר לֹא יִאֲכַל בּוֹ" (שם יב, מה). כתב רמב"ד: ואפילו לישראל שאינו ממונה עמו אע"פ שהוא תושבו או שכירו ולכך בא מדרשו ואין צורך לגר תושב שהוא ערל.¹¹

האכלת מצה ומרור לגר תושב ולשכיר: כתב הרמב"ם (הל' קרבן פסח ט, ח): "עֵרֶל שֶׁאֲכַל כְּזֵית מִבְּשׂוֹר הַפֶּסַח - לוֹקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל עֵרֶל לֹא יִאֲכַל בּוֹ" - בּוֹ הוּא שְׂאִינוֹ אוֹכֵל, אֲבָל אוֹכֵל הוּא מִצָּה וּמִרְוֹר. וְכֵן מִתֵּר לְהֵאֲכִיל מִצָּה וּמִרְוֹר לְגֵר תּוֹשֵׁב וְלִשְׁכִּיר."¹²

בדברים שנתפרשו בו, והן המצוות שבגופו, והן חקות הפסח שכלל. ואולי לא נחשב זה בכלל מצוות שבגופו.

¹⁰ על מה שכתב הרמב"ם 'וכן טבילת אמהותיו', כתב רמב"ד: בתוספתא דפסחים בדברים שבין פסח מצרים לפסח דורות. עכ"ל. והכסף משנה התלבט בהשגתו. וצ"ב. מקורות: רמב"ם (הל' קרבן פסח ה, ה).

¹¹ כלומר הפסוק לא בא למעט גר תושב, שכן הוא ערל, ומכל ערל לא יאכל בו נפקא! אלא בא למעט אפילו תושבו ושכירו ישראל, שאינו ממונה עמו. וכתב הכסף משנה, יש לומר דאתא לתושב ושכיר שהוא גבעוני או ישמעאלי מהול, או לגר שמל ולא טבל, כדאיתא בפרק הערל. ועוד, דאזהרת ערל אתא לערל ישראל שהוא עצמו מזהר מלאכול ותושב הערל. ושכיר איצטריך להזהיר לישראל שלא יאכילנו. מקורות: רמב"ם ורמב"ד (הל' קרבן פסח ט, ז).

¹² טעמו משום דדרשא דלא יאכל בו לא נאמר אלא בערל. כסף משנה (על פי תיקון דבריו בספר מלכי בקודש).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פסח שאבד ונמצא, ותמורתו

(צ"ו ב') **משנה:** אמר רבי יהושע: שמעתי (מרבתי) שתמורת פסח קריבה (בתורת שלמים), ותמורת הפסח אינה קריבה¹³. ואין לי לפרש (שכחתי על איזה שמעתי תקרב ועל איזה שמעתי תרעה).

(המשך **משנה**): אמר רבי עקיבא: אני אפרש, הפסח (שאבד והפריש אחר תחתיו) שנמצא קודם שחיתת הפסח (החדש, שעמד לפנינו בשעת שחיטה, הרי קבעתו שעת שחיטה בשם פסח, וכשלא הקריבו דחהו בידיים¹⁴), ירעה עד שיסתאב (שייפול בו מום), וימכר, ויביא בדמיו שלמים. וכן תמורתו (של פסח כזה, אם המיר בו בהמת חולין אח"כ). (נמצא) אחר שחיתת הפסח, קרב שלמים (הוא עצמו). וכן תמורתו¹⁵.

איתמר, (1) רבה אמר: "קודם שחיטה", ו"לאחר שחיטה" (דווקא) שנינו (ולא זמן שחיטה קובע¹⁶). (2) רבי זירא אמר: "קודם חצות", ו"לאחר חצות" שנינו (שעת חצות, זמן שחיטה, היא הקובעת בפסח. אם נמצא קודם חצות קובעתו חצות¹⁷).

(שנינו במשנה, נמצא) אחר שחיתת הפסח יביא שלמים, וכו'. אמר רבא: לא שנו (שתמורתו קריבה), אלא שנמצא אחר שחיטה, והמיר בו אחר שחיטה (שאפילו הפסח לא נדחה). אבל נמצא קודם שחיטה (שהוא עצמו נדחה), והמיר בו אחר שחיטה, (אע"פ שתמורתו לא נדחית בידיים) תמורתו מכוח קדושה דחוויה קא אתא, ולא קרבה.

איתיביה אביי: "אם כָּשָׁב (הוא מְקָרֵב)", מה תלמוד לומר "אם כָּשָׁב"?¹⁸ לרבות תמורת הפסח אחר הפסח, שקרבה שלמים. היכי דמי? אילימא שנמצא אחר שחיטה, והמיר בו אחר שחיטה, פשיטא! למה לי קרא?! אלא לאו שנמצא קודם שחיטה, והמיר בו אחר שחיטה!

לא, לעולם שנמצא אחר שחיטה, והמיר בו אחר שחיטה, וקרא אסמכתא בעלמא.

אלא קרא למאי אתא? **כדתניא:** "כשב" לרבות את הפסח לאליה (להקטרה על המזבח עם האימורים).¹⁹ כשהוא אומר "אם כשב", לרבות פסח שעברה שנתו (הראשונה), ושלמים הבאים מחמת פסח²⁰, לכל מצות שלמים,

¹³ ויש תמורת פסח שאינה קריבה היא עצמה שלמים, אלא רועה עד שיסתאב במום ותמכר, ויביא בדמיה שלמים, דמותר הפסח קרב שלמים. רש"י.

¹⁴ לא יקרב עוד הוא עצמו שלמים, דאין זה מותר הפסח, אלא פסח דחוי. רש"י.

¹⁵ אם המיר הוא בו בהמת חולין אחרי כן, הרי הוא כמוהו, אין קרב הוא עצמו שלמים אלא דמיו. ואם לאחר שחיתת השני נמצא, הרי לא קבעתו שעת שחיטה בשם פסח, ולא נדחה בידיים, ויביא שלמים, ויקרב הוא עצמו שלמים. רש"י.

¹⁶ ואשמעינן, דאפילו היה אבוד בשעת חצות, אם נמצא קודם שחיתת השני הוא נקבע ונדחה, הואיל ונדחה להקריבו לפסח. רש"י.

¹⁷ אם נמצא קודם חצות, קבעתיה חצות, שהרי נראה. וכי לא אקרביה, דחיייה. אבל נמצא אחר חצות, אפילו נמצא קודם שחיטה, אין כאן קביעות ולא דחוי. רש"י.

¹⁸ ויקרא, פר' ויקרא, ג.ז. גבי שלמים כתיב, 'אם' יתירא הוא, דמצי למכתב 'כשב הוא מקריב'. אי נמי 'כשב' קדריש (שכן כבר לפני כן מבואר בתורה שמדובר בכשב). רש"י.

¹⁹ דבכל קרבנות כשב, אליה כתיבא עם האימורים. אבל פסח, אימורין גופייהו לא כתיבי בהדיא, אלא כדנפקא לן (פסחים ס"ד ב') מ'את דמם תזרוק ואת חלבם תקטיר', הלכך, אלייתו צריכה להתרבות בקרבנות, שבשור לא הוזכרה אליה באימורים.

²⁰ מותר פסח, כגון תמורתו, ופסח שנתכפרו בעליו באחר. לשון אחר: הבאין מחמת פסח, חגיגת ארבעה עשר. רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שטען סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק. וכשהוא אומר "ואם עז", הפסיק העניין, (ובכך) לימד על העז שאינה טעונה אליה (להקריב אליה שלה למזבח).

(צ"ז ב') (אמרינן בסוגיא) הפריש שני פסחים לאחריות (שאם יאבד אחד יביא חבירו), מקריב אחד (לפסח), והשני הוא מותר הפסח וקרב שלמים.

שיטות הראשונים

הפסח שנמצא קודם לשחיטת הפסח וכו' ויביא בדמיו שלמים: כתב רי"ד, דלאו דווקא כשנתכפר בשני ודחה את הראשון אמרינן דאידיחי ורועה, משום דאית ביה תרתי לריעותא,²⁴ אלא הוא הדין נמי בשני, שאם הקריב הראשון לפסחו, השני ירעה ולא יקרב הוא עצמו שלמים.²² ולא דמי למפריש שני פסחים לאחריות דקרב שלמים, דהיינו מותר הפסח גמור, שהרי לכך הופרש ואינו דחוי.²³

פסח שאבד ומצאו אחר שהפריש פסח אחר וקודם שחיטתו: דעת הרמב"ם, שלעניין הלכה, יקרב לשם שלמים, דקיי"ל בעלי חיים אינם נדחים. וכן דעת רש"י.²⁴ ודעת ראב"ד ותוספות דאפילו למאן דאמר בעלי חיים אינם נדחים, היינו דווקא היכא דלא דחייה בידיים, כגון נטמאו בעלים או משכו ידיהם מן הפסח, אבל בזה דחייה בידיים לכו"ע נדחה, וירעה עד שישתאב, יביא בדמיו שלמים.²⁵

הפסח שנמצא קודם שחיטת הפסח: הרמב"ם פסק כרבה, דקודם שחיטה ולאחר שחיטה שנינו, ולא זמן שחיטה קובע. אמנם צ"ב בדבריו, שכן לגבי תמורה כתב הרמב"ם "תמורת הפסח: אם המיר בו קדם חצות יום ארבעה עשר - אין תמורתו קרבה, אלא תרעה עד שיפיל בה מום, ויביא בדמיה שלמים; ואם המיר בו אחר חצות - הרי התמורה עצמה תקרב שלמים." וזה לכאורה כדעת רבי זירא.²⁶

²⁴ **חזא דהוה אבוד** ונתייאש ממנו, **וחזא דהדר ודחייה**. אבל אם נתכפר בראשון לא אמרינן דאידיחי האי שני, אלא הוא עצמו יקרב לשלמים; מידי דהוה אמפריש שני פסחים לאחריות, דאמרינן לקמן בהלכתין דמקריב האחד לשם פסח והשני קרב שלמים ואינו רועה. והא כשהקריב האחד לפסח דחה חבירו, ואפילו הכי קרב שלמים כיון דאין בו דין איבוד, הכי נמי כשנמצא קודם שחיטה ושניהם עומדים לפניו, שיכול להקריב איזה מהן שירצה. דדוקא אם הקריב השני נדחה הראשון מליקרב, וירעה משום דהוי איבוד. אבל אם הקריב הראשון, אף על פי שדחה השני, כיון שאין בו דין איבוד יקרב שלמים. רי"ד.

²² דהא אמרינן לקמן גבי מפריש פסחו ומת, 'ואלא דמת אחר חצות אין בנו נמנה עמו יביאנו לשם שלמים, הא קבעתיה חצות', אלמא אף על גב דלא נאבד אמרינן דקבעתיה חצות, ותו לא חזי לשלמים, אלא ירעה. והכי נמי האי שני קבעתיה חצות, והאיך יתכן שיקרב שלמים. רי"ד.

²³ דאיתא אמרינן דהוי דיחוי, **כשהפריש מתחלה לשם פסח**; אבל מפריש שני פסחים לאחריות, **על דעת כן הפריש שניים, שהאחד יעשה פסח והאחד שלמים**. אבל כשהפריש פסח ואבד, **מתחלת הפרשתו לשם פסח הופרש**, שלא ידע שימצא הראשון, והילכך גם הוא הוי דיחוי. וכן המפריש פסחו ומת, לשם פסח הופרש והוי דחוי. רי"ד. מקורות: רי"ד (בתוספותיו, צ"ו ב', ד"ה הפסח שנמצא).

²⁴ שסובר שמשנתנו האומרת שאם נמצא קודם שחיטת הפסח, לא יקרב עוד הוא עצמו שלמים, דאין זה מותר הפסח, אלא פסח דחוי, וירעה עד שישתאב, וימכר, ויביא בדמיו שלמים, היא אליבא דמאן דאמר בעלי חיים נדחין.

²⁵ מקורות: רש"י (צ"ח א', דה שמע מינה). רמב"ם וראב"ד (הל' קרבן פסח ד, ו). רמב"ם (הל' מעשה הקרבנות טו, ד, שבעלי חיים אינם נדחים). תוספות (צ"ו ב', ד"ה קודם).

²⁶ העיר על כך הכסף משנה (הל' תמורה) ונשאר בצ"ע. מקורות: רמב"ם (הל' קרבן פסח ד, ו; הל' תמורה ג, א).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה"ש"ת
י"ג אדר תשפ"א
מסכת: פסחים | פרק: ט | דף: צ"ו-צ"ז

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תמורת פסח שאבד: לשיטת ראב"ד ותוספות שהפסח עצמו נחשב דחוי, גם דין התמורה כפסח. אמנם גם הרמב"ם, אף דסבר שהפסח עצמו שאבד אינו נדחה, לגבי תמורתו כתב שאינה קריבה, אלא תרעה עד שיפול בה מום, ויביא בדמיה שלמים.²⁷

המפריש שתי בהמות לאחריות: כתב הרמב"ם, "המפריש שתי חטאות לאחריות - מתכפר באי זו שיפצה, והשניה תרעה עד שיפול בה מום, ויפלו דמיה לנדבה." וכן כתב המאירי, והוסיף, ובפסח יקרב שלמים.²⁸

²⁷ וזה צ"ב, שכן תמורתו מכוח קדושה שאינה דחוייה קא אתא, ואמאי לא קרבה! וראה 'ליקוטי הלכות' (זבח תודה, ד"ה ומחלוקתם, ו'תורת הקדשים' אות ק). מקורות: רמב"ם (הל' קרבן פסח ד,ו).

²⁸ והרמב"ם השמיט דין הפסח, וצ"ב. וכן העיר על כך 'ליקוטי הלכות' (עין משפט, אות מ). מקורות: רמב"ם (הל' פסולי המוקדשים ד,ה). מאירי (צ"ז ב', ד"ה המפריש).